

UDK 17.026.02.000.266.3

Stručni zn. članak

Primljeno 04/04

SOLIDARNOST IZ CARITASOVE PERSPEKTIVE.

Teološko utemeljenje solidarnosti u hrvatskom društvu

Vice John BATARELO, Zagreb

Sažetak

Kada se o konkretnoj implementaciji solidarnosti u hrvatskom društvu današnjice govori iz kršćanske perspektive, tada se Caritas, i kao izraz i kao organizacija, nalazi u prvim redovima. Članak analizira političku teologiju J. B. Metza, pokret solidarnost u Poljskoj te strateški plan Caritas Internationalisa koji je temeljen na solidarnost sa siromasima i potlačenima. Ova analiza stavlja u široj perspektivi djelovanje Caritasa u Hrvatskoj i kako je Katolička crkva preko Caritasa i njegovih nedavnih kampanja i projekata otvorila mogućnosti da svojom solidarnom praksom postane socijalno kritička-proročka crkva.

Ključne riječi: solidarnost, caritas, politička teologija, strukturalne nepravde, katolički socijalni nauk, zagovaranje

Dok vjetrovi promjena metu sve pred sobom, postoje ljudi koji grade zaklone i oni koji grade vjetrenjače.

Kineska izreka

I. Uvod

Kada se o konkretnoj implementaciji solidarnosti u hrvatskom društvu današnjice govori iz kršćanske perspektive, tada se Caritas, i kao izraz i kao organizacija, nalazi u prvim redovima. Ovim će se radom odatle pokušati utvrditi kako i na koje načine Caritas kao organizacija Katoličke crkve u Hrvatskoj promiče i živi solidarnost. Ona će najprije »prekopati« po teološkim aspektima solidarnosti kako ih vidi politička teologija J. B. Metza. Gledišta za koja se Metz zalagao u teoriji bit će prikazana unutar okvira pokreta solidarnosti u Poljskoj, koji je uzdrmao temelje totalitarnog režima i u konačnici izmijenio to društvo. To se može zahvaliti članovima Crkve koji su otvorili oči za patnju i primjerenim postupanjem prvo otvoreno mijenjali sebe, a potom i strukture koje su se kosile s pravdom. U radu će se kasnije promotriti kako su Metzova gledišta duboko ukorijenjena u strateški

plan Caritas Internationalis te kako je Hrvatski Caritas primijenio taj plan i čitavu teologiju u njegovoj pozadini – što će se prikazati putem nekoliko konkretnih proučavanja primjera solidarnosti.

Caritas – izraz i organizacija

Riječ *Caritas* latinski je izraz koji preuzima koncept opisan u Novom zavjetu korištenjem grčkog izraza *agape*, a koji se daje prevesti kao ljubav (prema bližnjemu) ili duboko poštovanje.¹ Caritas se prvenstveno promatralo kroz djela milosrđa, to jest kroz služenje potrebitima. Koncept milosrđa mnogo se puta koristi u tekstovima Novoga zavjeta. Pomaganje i davanje hrane siromašnima središnja su obilježja prakse u prvim župama. Valja ipak naglasiti da milosrđe uvijek predstavlja i specifični izričaj kršćanskog življenja. Stoga se ono shvaća kao zadaća i odgovornost sviju. Nije ju moguće povjeriti kakvoj »instituciji« ili komu drugomu. Stvarno vjerovanje i služenje drugima, posebice potrebitima, međusobno su neodvojivi.²

II. Solidarnost kroz teologiju

Odbacivši teologiju i božansko, moderne su svjetovne kulture u ljudsku narav učitale ne ono prirodno, već ono grešno. Moderna poimanja gdje solidarnost predstavlja samo »zajedničke interese« imaju sklonost biti izvanjska i voluntaristička, to jest solidarnost se shvaća kao oruđe za preživljavanje u konfliktnim borbama za egzistenciju.³ Drugim riječima, solidarnost je time povezana s nasiljem i vladanjem. Uza sve to, kršćansko vjerovanje o čovjeku jest da je on stvoren na Božju sliku. Prihvati li se takvo gledište, ratovi, nasilje i poroci, koji su toliko opustošili ljudsku povijest, ne nastaju iz naših stvorenih naravi, nego su posljedice ljudske grešnosti. Ljudsku solidarnost uništila je ljudska grešnost, a otkupio ju je Bog time što je u Isusu Kristu postao jedno s nama.⁴

Modernizam su obilježile ideologije. Sve su one promicale napredak i uspjeh, dok moderni čovjek ili moderni subjekt nije želio preuzeti odgovornost za onu polovicu povijesti sastavljenu od patnje i krivice. Solidarnost u smislu poštivanja ljudskog dostojanstva i stajanja na stranu onih koji pate i nemaju nade, vjere i ljubavi nije bila spojiva s veličanstvenim narativnim konstrukcijama modernizma.

¹ Reinhard MARX, *Social Doctrine of the Church and Charity*, u *Acts of the World Congress on Charity*, izd. Pontificium Consilium Cor Unum, Rim, 1999., str. 152.

² Ibid.

³ Matthew L. LAMB, »Solidarity« u *New Dictionary of Catholic Social Thought*, Dywer, A. Judith, A Michael Glazier Book – The Liturgical Press, Minnesota, 1994., str. 910.

⁴ Ibid., str. 912.

Prema J. B. Metz, unutar modernizma postoje tri glavne ideologije. Idealističko-liberalna ideologija pobjednika ide zajedno uz evolucionističko shvaćanje povijesti. Druga, utopijski marksizam, također je u doticaju s istim modernim usmjerenjem prema boljoj budućnosti u povijesti; budućim naraštajima obećava raj, ali nije u stanju snositi odgovornost za žrtve povijesti, niti ih izbaviti. Treća ideologija je pozitivističko-tehnokratska verzija povijesti, u kojoj put i tempo napretka u povijesti određuju zakoni ekonomije, a odgovorni je subjekt iščeznuo baš kao i u ostala dva slučaja.⁵

Jedan od najvažnijih aspekata u društvu iz kršćanske perspektive jest to što su u njemu – za razliku od vremenskog shvaćanja unutar modernizma, gdje žrtve nastaju uslijed pogreške, mehaničkog, slučajnog propusta (u sustavu) – žrtve sistemski dio povijesti. »To je razlog zašto žrtve treba uzeti u obzir i zašto one moraju doći na čelo povijesti kako bi je prekinule i demaskirale.«⁶ Budući da je kršćanska nada univerzalna (od patnje do uskrsnuća), kršćanstvo je istinski solidarno. Metz solidarnost ne shvaća samo kao sadašnju nego i kao budućnosnu i, što je najvažnije, prošlosnu kategoriju. »Solidarnost u osnovi znači potvrdu i podršku subjekta kao takva u svim povijesnim okolnostima, a napose pod prijetnjom njegova trpljenja i uništenja.«⁷ Solidarnost se doživljava kao praktična kategorija, kategorija koja svoju istinu potvrđuje na djelu, pa putem »mistično-političke prakse« oživljava moć sjećanja i pripovijedanje. Mistični je element univerzalan, dok politički označava partikularno, odnosno povijesno. Univerzalnost mističnoga može biti potvrđena tek kad solidarnost zauzme stranu *u* i *kroz* političko-povijesni element. S druge strane, jedino mistično-univerzalni element može potvrditi političko-povijesni, oslobađajući ga od zaborava i mržnje. »Tako poimana solidarnost predstavlja kategoriju koja subjekt izbavlja od svega što mu prijete: zaborava, potlačivanja i mržnje.«⁸ Za Crkvu, i posebice Caritas, to znači da solidarna praksa slijeđenja Krista uvijek znači da zauzimanje strane u korist siromašnih, potlačenih i općenito »drugih«, pri čemu se taj drugi prepoznaje kao subjekt, postaje praktičan način razumijevanja i stvaranja povijesti i oblikovanja društva.

U solidarnosti iz kršćanske perspektive također je presudan vremenski element *sada*. Subjekt se može izgubiti, poništiti i sustavno otuđiti jedino u praznu, besmislenu vremenu. U vremenskom kontinuumu gdje se zbiva inflacijski protok nekritičnih informacija, događaji prestaju biti jedinstveni i postaju ponavljaju-

⁵ Gaspar MARTINEZ, *Confronting the Mystery of God, Political, Liberation and Public Theologies*, Continuum, New York, London, 2001., str. 66.

⁶ Ibid., str. 67.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

nja istoga. Religija nužno mora namjeravati prekinuti taj kontinuum u kojemu sve izgleda isto i gubi svoj identitet. »Kraj vremena mora potvrditi pobuna i na taj način konfrontirati mit o razvoju i evoluciji, te iznova konstituirati vrijeme obilježeno jedinstvenošću sadašnjeg trenutka i odgovornošću subjekta u povijesti shvaćenoj iz eshatološke perspektive.«⁹ Metz kršćane vidi kao sljedbenike Krista u iščekivanju skora apokaliptičnog dolaska njegova kraljevstva. U takvoj perspektivi svaka sekunda i svaki čin postaju po sebi relevantni. Na taj način apokaliptično iščekivanje, daleko od mitske ispraznosti, znači povijesni, solidarni čin usmjeren protiv svakovrsne nepravde, te ujedno svrstavanje uz siromašne i potlačene.

III. Konkretna solidarnost u povijesti

Promatra li se solidarnost iz kršćanske perspektive, može se postaviti pitanje kada je i gdje ona bila instrument ostvarivanja promjene. Gdje su u suvremenom svijetu njezini rezultati? U europskom kontekstu u najistaknutije primjere spada pokret Solidarnost u Poljskoj osamdesetih godina proteklog stoljeća. Bez ulaženja u previše pojedinosti, nekoliko primjera vodećih intelektualnih predstavnika pokreta bit će dostatno da se pokaže praktična provedba Metzova tumačenja solidarnosti.

Pokret Solidarnost u Poljskoj je pomirio dvije tradicije suprotstavljanja poljskom komunizmu – demokratski socijalizam i katolicizam – a one su dugo bile neprijateljski nastrojene međusobno, baš kao i prema Partiji. U jedinstvenom potpohvatu izvedeno je usklađivanje sekularnih načela demokratskog socijalizma ili sekularnog humanizma sa svetim načelima katolicizma ili katoličkog humanizma.

Takva intelektualna solidarnost bila je prije svega neophodna za stvaranje nacionalne solidarnosti što obuhvaća sve slojeve društva koji su patili pod komunističkim ugnjetavanjem. Ujedinjujući faktor u središtu te fuzije bilo je uzajamno priznanje obiju strana, i svjetovne i katoličke, o potrebi da se proglasi i povrati čovjekovo dostojanstvo izgubljeno u iskvarenom i otuđujućem okruženju komunističke Poljske.¹⁰ U poljskom slučaju prepoznate su žrtve komunističkog ugnjetavanja, pa su kao takve postale živuće legende. Njihova je sudbina demaskirana, a njihova anonimnost u patnji objelodanjena. Uloga Katoličke crkve u tom demaskiranju bila je imperativ kakav joj pripisuje sekularni humanist-disident Adam Michnik i to putem »obrane građanskih sloboda zaposlenika, a posebice njihova prava na štrajk i osnivanje neovisnih radničkih sindikata.«¹¹

⁹ Ibid., str. 68.

¹⁰ Arista Maria CIRTAUTAS, *The Polish Solidarity Movement, Revolution, democracy and natural rights*, Routledge, London, 1997., str.

¹¹ Adam MICHNIK, *Letters from Prison and Other Essays*, Berkeley, University of California Press, 1985., str. 145.

Jedan od glavnih predstavnika katoličkog humanizma u Solidarnosti bio je otac Jozef Tischner. U svojem pogledu na solidarnost on iznosi zanimljiv način razmišljanja: »Ono što proživljavamo nije samo društveni ili ekonomski događaj, nego i događaj koji sve nas dotiče osobno. Problem narušava ljudsko dostojanstvo utemeljeno na savjesti ljudskih bića.«¹² Posljednja rečenica opisuje pojam kršćanske zajednice, ali takve koja je zasnovana na solidarnosti ljudskih bića svjesnih svojih pojedinačnih savjesti, svjesnih dakle svoje individualnosti, ali i svoje skupnosti. On nastavlja i kaže: »Što znači biti solidaran? To znači nositi breme druge osobe. Nitko nije posve usamljen otok. Mi smo vezani jedni uz druge, čak i kada to ne znamo... Međutim, nismo uvijek svjesni tih veza. Kada se solidarnost rodi, ta se svjesnost budi, a potom se pojavljuju govor i riječi – u tom trenutku nešto što je bilo skriveno postaje očito. Sve veze postaju vidljive... Tada breme *su-čovjeka* često postaje teže nego ono vlastito. Tako Kristov učenik ispunjava Njegov zakon.«¹³

U poljskom slučaju i sekularni i katolički humanisti smatrali su da se sudbina pojedinca i sudbina zajednice ne mogu razmatrati odijeljeno. Iako se ljudska individualnost mora uvažavati kao temelj ljudskog dostojanstva, ona se samo na osnovi kolektivne solidarnosti može braniti od zadavanja nepotrebne boli i patnje od strane države ili neke druge institucije ili organizacije. Ljudima svih vremena u potrazi za solidarnosti Tischner elegantno i samouvjereno kaže

da se moraju okupiti u kolektivno utemeljenim postupcima: »Ljudi voljni učiniti nešto dobro postaju članovi spontano zasnovane zajednice ljudi dobre volje. Oni u srcima imaju ljubavi prema onima za koje rade. Oni na usnama osjećaju okus hrabrosti...«¹⁴

Onakva solidarnost kakvu naglašava Metz ima i sastavnicu sjećanja koje povezuje sadašnjost s budućnosti, ali povezuje i prošlost s prethodnim naraštajima, koji su svojim patnjama, ali i nastojanjima, doprinijeli sadašnjosti. Michnik, kao sekularni humanist, u tom smislu prihvaća Kristovu ulogu u poljskoj naciji: »Kakav razumski argument, kakvu vrijednost volje i srca čovjek može upotrijebiti ... da kaže 'ne' svemu što smo vidjeli tijekom tisuće godina?«¹⁵ Dotle je u svojoj konfrontaciji s postmodernizmom i Metz pojačao konkretnost i zemljopisno-povijesnu određenost kao suprotnost čistom, idealističnom, aspraktnom univerzalizmu. Ideje i ideali imaju konkretno porijeklo i uvijek moraju biti povezani s njim.¹⁶ Ovo je od velike važnosti u odnosu na Caritasov rad u širenju solidarnosti u hrvatskom kontekstu.

¹² Jozef TISCHNER, *The Spirit of Solidarity*, San Francisco, Harper and Row, 1984., str. 4.

¹³ Ibid., str. 2-3.

¹⁴ Ibid., str. 81.

¹⁵ Op. cit., MICHNIK, str. 167-168.

¹⁶ Op. cit., MARTINEZ, str. 76.

IV. Crkva i oči otvorene za solidarnost

Caritas je, kao međunarodna katolička organizacija, prisutan i u Trećem svijetu, gdje su siromaštvo i ljudska bijeda uzeli maha. Naglasak u Caritasu, neovisno radi li se o konkretnoj materijalnoj pomoći ili njezinim nosivim vrijednostima, jest u tome da su problemi Trećeg svijeta ujedno i problemi svih katolika i kršćana. Caritas poziva na globalnu solidarnost. Ali čemu? Gdje naći teološke potpornje za takvo što? Svijet je ujedineniji no ikada ranije, ali je ujedno i svijet gdje postoje nečuvvene razlike između bogatih i siromašnih zemalja utemeljene na nepravednim političkim, kulturnim i gospodarskim strukturama. Treći svijet, i kao društva i kao crkve, postavljaju kršćanstvo pred golem izazov. Samo njegovo postojanje, njegova bijeda, njegova zapostavljenost i njegova više nego problematična budućnost jesu frontalno, praktično poricanje kršćanske poruke, a posebno bilo kakve šire solidarnosti. Kolonizacija Trećeg svijeta povijesno je opravdavana kao nešto samo po sebi dobro za kolonizirane narode. Slabiju grupu preuzela je kulturno i tehnološki nadmoćna civilizacija. Pa ipak, to nije bilo – niti jest – u skladu s kršćanskom porukom. Ljubav koju treba iskazati pripadnicima drugih civilizacija i kultura ljubav je ili priznanje drukčijemu, a to je upravo priznanje i prihvaćanje neistozačne drugosti drukčijega. Prema Metzju, samo biblijsko kršćanstvo može postati istinski solidarno i, odgovornim mističnim i političkim djelovanjem Crkve, koja teži i obraćenju i radikalnoj promjeni, biti element preobrazbe dominaciji usmjerenoj polovici modernizma u svoju drugu polovicu usmjerenu prema političkoj, solidarnoj, oslobađajućoj pravdi za sve.¹⁷ Time se hoće reći da crkva mora biti prava zajednica učenika koji slijede Isusa i praktično svjedoče o njegovoj osloboditeljskoj poruci. Kršćanska inkulturacija u svakom društvu ovisi o eklezijalnom i društvenom prakticiranju solidarnosti i prepoznavanju drugoga na temelju biblijskog, subverzivnog pamćenja patnje.¹⁸

Praksa Crkve je mistična ukoliko za sobom povlači potpuno predanje Bogu i onom sjećanju na Krista koje je također i sjećanje biblijske predaje o patnji. Politička će biti u dvostrukom smislu. Prvo, bit će politička radi činjeničnog stanja, jer je djelovanje Crkve uvijek javno djelovanje, uz neke prikrivene ili otvorene pretpostavke i opcije. Drugo, i važnije, budući da je povijesni i javni karakter kršćanstva usredotočen u tom sjećanju, ono mora prihvatiti posljedice toga sjećanja i svrstati se uz siromašne, potrebite i poražene, te pokazati da je Kraljevstvo Božje blizu. Kršćanska praksa kao takva nije provođenje političke moći i vladavine, nego iznad svega prakticiranje »otvorenih očiju«, praksa sposobna vidjeti više od onoga što se obično vidi, posebno u odnosu na neuočenu i nezapaženu patnju u svijetu. Ta je praksa u stanju svima posvijestiti tu patnju i učiniti je značajnom

¹⁷ Op. cit., MARTINEZ, str. 79.

¹⁸ Ibid.

na političkoj sceni.¹⁹ Potonja misao posebno je bitna u razlučivanju javnog djelovanja Crkve ili njezinih organizacija (poput Caritas), napose u zagovaračkim kampanjama ili kampanjama usmjerenima na javno mnijenje, koje će biti kasnije opisane. Crkva kao takva stupa na političko područje, ali u ime »otvaranja očiju« ili, kako je Tischner kazao »očitovanja skrivena«, skrivena značenja patnje, diskriminacije i dehumanizirajućih učinaka ili posljedica po ljude.

Iz Caritasove perspektive u ovom je radu bitno da Crkva mora proći kroz obraćenje i preobrazbu da bi bila vjerna mistično-političkoj praksi kršćanske solidarnosti. Te su ideje ponovno preuzete od Metza, koji je razvio političku teologiju i čiji je utjecaj bjelodan u viziji i misiji Caritasove mreže. Caritas se nalazi u prvim redovima suvremena misijskog djelovanja Katoličke crkve. On izlazi ususret strancima, osobama u potrebama, patnicima, napuštenima i siromašnima. Caritas ispunjava ulogu provoditelja onoga što institucionalna Crkva propagira.²⁰

1. U odnosu na svoje postupke i djelovanje, Crkva se solidarnom praksom mora okrenuti od orijentacije prema vjerskim uslugama ka orijentaciji prema socijalnoj kritički-proročkoj Crkvi.
2. U odnosu na svoju unutrašnju dinamiku i ustroj, Crkva se mora okrenuti od Crkve koju vode odozgo prema Crkvi aktivnih, odgovornih članova koji se sa crkvenom zajednicom i skupno s drugim članovima osobno odazivaju svojem kršćanskom pozivu. Crkva se od Crkve koja nadzire *za ljude* mora okrenuti prema Crkvi *ljudi*. Svaki kršćanin mora postati odgovorni »ja«, kako u Crkvi, tako i u društvu, izgrađujući tako zajedno i crkveni i društveni, građanski identitet.
3. U odnosu na pitanje univerzalnosti i inkulturacije, Crkva se od eurocentrične Crkve mora okrenuti prema univerzalnoj, istinski Katoličkoj crkvi. Takva aktualizacija zahtijeva da istinski univerzalna Crkva bude shvaćena kao Crkva koja u praksi i praksom pod svoje uzima dvostruku opciju: opciju za siromašne i opciju za drugoga u njegovoj ili njezinoj drugosti.

Ove sažeta mišljenja moguće je pronaći u svim Caritasovim dokumentima, a oni pozivaju ljude koji rade u Caritasu da se obrate i budu proročki u svojim pozivima na pravednost i u djelima solidarnosti. Po Metzovim riječima, kršćanstvo je *Schule des Sehens* (Škola gledanja).²¹ Preobrazbi društva kršćani doprinose obznanjujući ono što vide, iznoseći to na uvid javnosti, a posebno osobno

¹⁹ Ibid.

²⁰ Antoine SONDAG, Deseta obljetnica Hrvatskog Caritas, Zagreb, 2002., neobjavljena verzija kod autora radnje.

²¹ Op. cit. MARTINEZ, str. 80.

practicirajući solidarnost. Kriza unutar Crkve nije kriza poruke – sadržaja. Radi se o nesposobnosti Crkve da pokaže kako se ta poruka odnosi prema konkretnoj povijesti i iskustvima neidentiteta u toj povijesti, te kako takva poruka može biti praktična reakcija na navedena iskustva. Drugim riječima, kako »Radosnu vijest« učiniti primjenjivom na suvremeno društvo ili, bolje, kako od univerzalnosti patnje koja iziskuje pažnju i otpor svake osobe načiniti biblijski prikaz.

Budući da u svijetu ima toliko mnogo patnje, toliko konkretne patnje koja uznemirava naše pažljivo izgrađene ograde savršenog svijeta, kršćani su prinuđeni na solidarnost. Što je dakle kršćanstvo? Ponovno posuđujući od Metza, ono nije religija razdragane sreće i lakih odgovora (nešto poput onoga što postmodernizam nastoji dostići svojim mitom – prijateljstva i religije – prijateljske Bezbožnosti), »nego religija krize i natjecateljske nade; radi se o religiji koja uznemirava, prekida, proturječi, ugrožava i tjera čovjeka da, protivno svakoj nadi, gaji nadu u beskrajnu praksu univerzalne pravde, solidarnosti i mira, koji uvijek zaprečavaju povijesne katastrofe.«²²

Primjena teološke krjeposti agape ljubavi kontinuirano uprisutnjuje otkupljujuću ljudsku solidarnost Kristova Duha. Zato po Kristu ljudi postaju kadri oprostiti kao što Bog prašta, ljubeći ne samo svoje prijatelje, nego i neprijatelje.²³ Takva ljubav može dokrajčiti cikluse nasilja, i to ne ušutkavanjem žrtvinih vapaja, nego samo Bogu svojstvenom preobrazbom tih patnja u novi život.

Katolički socijalni nauk i solidarnost

U Caritasu najčešće citirani socijalni nauk povezan sa solidarnosti glasi:

»Ona [solidarnost] nije, dakle, osjećaj neke neodređene sućuti ili površna ganuća zbog patnji tolikih ljudi, bliskih ili udaljenih. Naprotiv, to je čvrsta i postojana odlučnost zauzeti se za opće dobro, to jest za dobro svih i svakoga, jer svi smo mi uistinu za sve odgovorni. Ta se odlučnost temelji na čvrstom uvjerenju da su upravo pohlepa za dobiti i žeđ za vlasti, o čemu smo govorili, kočnice punog razvoja. Ta opredjeljenja i »strukture grijeha« mogu se – uz pomoć božanske milosti – pobijediti jedino dijametralno oprečnim stavom: zalaganjem za dobro bližnjega i spremnošću da, u evanđeoskom duhu, 'izgubimo sebe' radi drugoga, umjesto da ga iskorištavamo, te da 'mu služimo', umjesto da ga tlačimo radi vlastite koristi.«²⁴

Katolički socijalni nauk može se sažeti u obvezu svakog pojedinca da u interesu pravde i u potrazi »opredjeljenja za siromašne« doprinosi dobru društva.

²² Ibid., str. 86.

²³ Op. cit., LAMB.

²⁴ Sollicitudo Rei Socialis, br. 38.

To je kontekst u kojem je najveća vjerojatnost njegovanja ljudskog ispunjenja za svakoga, u kojem svaki pojedinac može uživati blagodat življenja u uređenu, naprednu i zdravu društvu. Društvo nedovoljno obzirno prema općem dobru bilo bi neugodno i opasno mjesto za život, kao i nepravedno prema onima koje je isključilo.²⁵

Kada govorimo o solidarnosti, treba naglasiti da govorimo o ljudskoj solidarnosti radi općeg dobra. Opće dobro je konkretno. Ono nije apstraktna ili idealna univerzalnost koju odozgo nameću idealisti s malo ili nimalo razumijevanja konkretne raznolikosti života. Noviji socijalni nauk Crkve opće dobro shvaća kao jamca prava pojedinca i kao neophodni javni kontekst u kojemu se u sukobima prava i interesa pojedinaca može donijeti presuda ili ostvariti pomirenje.²⁶ »Opće« podrazumijeva »sveobuhvatno«: opće dobro ne može isključiti ili izuzeti bilo koji dio stanovništva. Ukoliko bi u zbilji bilo koji dio stanovništva bio isključen iz sudjelovanja u životu zajednice, čak i na minimalnoj razini, to bi proturječilo samom konceptu i zahtijevalo bi ispravljanje.

Ova prava su neotuđiva ljudska prava i ukorijenjena su u dostojanstvu svake ljudske osobe, dok je samo dostojanstvo zasnovano na konkretnoj univerzalnosti ontološke solidarnosti svake osobe s ljudskom vrstom.²⁷ Ondje gdje suvremene teorije o pravima crtaju prava kao individualističke obrane unutar neizbježno konfliktnih prirodnih ili građanskih okruženja, solidarnost u kršćanskom smislu brani ljudska prava kao zahtjev pravedna i kooperativna općeg dobra. Prava nisu zasnovana na činima svojevoljne samopotvrde u borbi za opstanak, nego na odgovornostima promicanja razumljive i razumne suradnje oko općeg dobra.²⁸

Izbjegavajući moralne imperATIVE bez ozbiljna intelektualnog sadržaja, solidarnost također poštuje i ljudsku inteligenciju i ljubav. To se može uočiti u Caritasovu razvoju. Naprimjer, siromaštvo masovnih razmjera traži kooperativnu (združenu) solidarnost u tjelesnim i duhovnim djelima milosrđa. No u isto vrijeme ono zahtijeva i intelektualnu oštrinu iskazivu u kreativnim i inteligentnim analizama suvremenih ekonomija utemeljenih na razmjeni. Solidarnost mora surađivati s ekonomskim teoretičarima kako bi se razradili takvi moralni ekonomski propisi koji će svoje utemeljenje imati u ekonomskom procesu, pa tako biti u stanju djelotvorno ga usmjeravati prema općem dobru.²⁹

²⁵ *The Common Good*, Bishops Conferences of England and Wales, Gabriel Publishing Ltd., Manchester, 1996., str. 18.

²⁶ Ibid., str. 17.

²⁷ Op. cit., »Solidarity«, LAMB, str. 911.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

V. Caritasova organizacija

Prva Caritasova organizacija počela je s radom 1897. u Freiburgu, u Njemačkoj. Godine 1928. postojao je Caritas Catholica sačinjen od Caritasovih predstavnika iz različitih zemalja. Godine 1957. usvaja se ime Caritas Internationalis, a Sveta ga Stolica potvrđuje.³⁰ Danas Caritas Internationalis obuhvaća sedam regija, te više od stotinu i pedeset Caritasovih organizacija-članica. Na poticaj zagrebačkog svećenika, a kasnije i zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca, tadašnji zagrebački nadbiskup Bauer 21. studenog 1931. izdao je okružnicu o osnivanju karitativnih organizacija po svim župama i osnovao »Karitas zagrebačke nadbiskupije«.³¹ Hrvatski Caritas, kao nacionalni izričaj mreže Caritasa u Hrvatskoj, uspostavljen je 1989. kao službeno tijelo Biskupske konferencije Jugoslavije a s uspostavljanjem hrvatske države Hrvatski je Caritas 1992. dobio svoje sadašnje ime.³²

Caritasovo shvaćanje solidarnosti

Izraz solidarnost u Caritasu se promatra kroz kršćansku perspektivu, a napose kroz socijalni nauk Crkve i življena iskustva. U strateškom planu Caritasa Internationalis naslovljenom »Caritas Inspiration« (*Nadahnuće Caritasa*), solidarnost je utkana u samu potku organizacije: »Svoju bit i nadahnuće Caritas izvodi iz svjedočanstva kršćanskog Svetog pisma i žive predaje socijalnog nauka. U svjetlu vjere i prakse, njegove su središnje vrijednosti povlaštena opredjeljenja za siromašne, podupiranja dostojanstva ljudske osobe u duhu uzajamna razumijevanja i ljubavi, solidarnosti i društvene pravde nepromjenjive.«³³

Koliko je Caritas postao gotovo sinonimom za vršenje solidarnosti unutar Crkve ili barem najznačajnijom katoličkom organizacijom na tom polju, postalo je vrlo jasno na 17. općoj skupštini Caritasa Internationalis održanoj u Rimu. Glavna tema bila je »Globalizirajuća solidarnost«. Unutar Caritasove mreže definicija solidarnosti shvaćena je ovako: »*Za Caritas, solidarnost je prije i iznad svega pitanje ljubavi – voljeti druge onakve kakvi jesu, priznavati njihovo dostojanstvo, poštovati načelo pravde. Takva ljubav prema drugima također rađa i obvezom dijeljenja. Ljubav nas navodi na to da ono što imamo dijelimo s drugima. Ljubav*

³⁰ Web stranica Caritas Internationalisa www.caritas.org, pod naslovom 'History'.

³¹ Juraj BATELJA, *Živjeti iz vjere. Duhovni lik i pastirska skrb kardinala Alojzija Stepinca*, Nadbiskupski Duhovni Stol u Zagrebu, 1990., str. 98.

³² Ime »Hrvatski Caritas« kao službeno tijelo Hrvatske biskupske konferencije potvrđeno je na jesenskom zasjedanju HBK-a 1992.

³³ The Strategic Plan of Caritas Internationalis, Rim, 1995., str. 12.

nas na prirodan način vodi k preobrazbi. Preispitujemo ono što jesmo, prihvaćamo vlastite promjene radi drugih i spremni smo žrtvovati se zbog njih.»³⁴

Sukladno tomu, tri glavna elementa ili temeljna kamena za Caritasovo poimanje solidarnosti jesu: ljubav, dijeljenje i preobrazba. Da bi se solidarnost mogla širiti, traži se osobno obraćenje svakog pojedinca putem promjene srca i uma. Drugim riječima, solidarnost se ne može vršiti u teoriji, nego se radi o životnom izboru. Caritas poziva svoje organizacije-članice da diljem Caritasove mreže i Crkve promiču vrijednosti solidarnosti. No kako je ova definicija tipična za Caritas i ona postaje vrlo konkretna i opipljiva. S tih temelja Caritas poziva na »promjene koje u strukturama gdje se stvaraju siromaštvo, nepravda, pa čak i sukobi treba da unesu političari.«³⁵

Uobičajena pogrešna predodžba o Caritasu, barem u Hrvatskoj, kao o izrazu neodređene sućuti ne odražava pravi identitet obuhvatna pogleda na Caritas. Caritas je skladno djelovanje milosrđa i pravde s ciljem borbe protiv dehumanizirajućeg siromaštva i grešnih struktura društva koje zadržavaju okove siromaštva. One koji milosrđe doživljavaju kao jedinu Caritasovu svrhu ili čak kao jedinu svrhu vlastita kršćanskog uvjerenja još će jednom opovrgnuti socijalni nauk Crkve: »Milosrđe nikada neće biti istinsko milosrđe ne uzme li u obzir pravdu ... Neka se nitko ne pokušava malim darovima milosrđa izuzeti od velikih obveza što ih nameće pravda.«³⁶ Papa Ivan Pavao II. poziva kršćane da »podignu svoj glas u ime svih siromaha svijeta.«³⁷

Globalna solidarnost

Caritasov imidž urezao se u razmišljanja ljudi putem dobrotvornih akcija. To pogotovu vrijedi za vrijeme komunizma, kada se Caritas Zagrebačke nadbiskupije, kao polulegalna organizacija, bavio siročadi i pomagao siromašnim obiteljima i pojedincima. Drugo, ljudi Caritas promatraju kroz prizmu njegovih aktivnosti u vrijeme rata tijekom ranih devedesetih godina prošlog stoljeća, kada je bio kanal za primanje uglavnom međunarodnih materijalnih donacija i njihovu raspodjelu među cjelokupnim stanovništvom pogođenim ratom – od izbjeglica i prognanika, pa sve do gradske sirotinje.

No nakon pada Berlinskog zida 1989. i golemih promjena što su se otada zbile, posebno nakon izazova suočavanja s neoliberalnim ekonomskim sustavom

³⁴ Lebouef FABIEN, *Globalising Solidarity*, Confederation Reflections on the General Assembly Theme, Rim, 2003., str. 3.

³⁵ Ibid.

³⁶ PAPA IVAN XXIII., *Pacem in terris*, 1963.

³⁷ PAPA IVAN PAVAO II., *Tertio Millennio Adveniente*, no. 51.

slobodne trgovine, Caritas iščitava znakove vremena. Točnije, uzeo je socijalni nauk Crkve i pokušava ga vrlo konkretno i precizno provesti, a u biti suprotstaviti se »strukturama grijeha«, kako ih naziva *Sollicitudo Reo Socialis*. Zadržavajući središnje zanimanje djelima milosrđa i dobrotvorstva, Caritas je progovarao, i još uvijek progovara, u ime pravde kako bi održao korak i borio se protiv tih struktura. Tako Caritas od nepravde stvara zbornu mjesto za solidarnost.

Glavna prekretnica stigla je 1999. godine s predstavljanjem Strateškog plana Caritas Internationalis. Podnaslov je glasio: »Priprema za treće tisućljeće, obnova Caritasove konfederacije«. Plan je odobren nakon četverogodišnjeg procesa savjetovanja i procjenjivanja diljem stotinu i pedeset organizacija-članica. Njime se izriče da se zbog naglih promjena u svijetu i Caritas mora mijenjati: »sve to znači da Caritas kao konfederacija mora preispitati svoju ulogu i aktivnosti kako bi razvio obnovljen osjećaj smjera za budućnost. To nije kritika prošlosti, nego, jednostavno, prepoznavanje da se svijet mijenja i da se i mi moramo mijenjati želimo li u budućnosti očuvati svoju relevantnost.«³⁸ U svojoj analizi svijeta nakon 2000. godine, plan između ostalog zapaža »opadanje solidarnosti, pri čemu se ona shvaća kao jedna ljudska obitelj koju je stvorio Bog.«³⁹ Caritas Internationalis je po prvi put upotrijebio stručni izraz *strateško planiranje*, koji je u to vrijeme bio relativna novina za katoličke ustanove: »Primjenom strateškoga planiranja pokušavamo jasnije raspoznati strukturu Božjeg plana za Konfederaciju i naš rad sa siromasima i za siromahe.«⁴⁰

Jedan od najbitnijih, ako ne i najbitniji, izraz uveden u Caritasov rječnik bio je izraz zagovaranje. Caritas Internationalis zagovaranje je doživio kao jedan od strateških ciljeva u promoviranju globalizacije solidarnosti i pristajanju uz riječi pape Ivana Pavla II. da »društvene snage i država trebaju primjereno nadzirati tržište kako bi se osiguralo da budu zadovoljene temeljne potrebe čitavog društva.«⁴¹ Zagovaranje se definira kao »nastojanje da se u javnoj raspravi čuje naš glas s namjerom utjecanja na stavove onih koji kroje strategije. To se može činiti putem javnih kampanja, lobiranja kod određenih vlada, ustanova itd. te izlaganja na međunarodnim institucijama i konferencijama s namjerom očitovanja Caritasove podrške, svjedočenja i izgradnje odnosa.«⁴² Caritas Internationalis podrazumijeva da se radi o konfederaciji, da se nalazi na vrhu mreže i da na međunarodnoj razini zastupa glavna pitanja. No snaga počiva u unutrašnjoj supsidijarnosti u najvećoj mreži unutar Katoličke crkve – »zagovaranje, međutim, može biti učinkovito sa-

³⁸ Op. cit., The Strategic Plan of Caritas Internationalis, str. 7.

³⁹ Ibid., str. 10.

⁴⁰ Ibid., str. 12.

⁴¹ PAPA IVAN PAVAO II., Centesimus Annus, 1991, no. 35.

⁴² Op. cit., The Strategic Plan of Caritas Internationalis, str. 29.

mo ako se provodi na lokalnim, nacionalnim, regionalnim i međunarodnim razinama. Aktivno provođenje kampanja obavljat će se na lokalnijim razinama, ali će one biti poduprte poslom obavljenim na globalnoj razini.«⁴³ U opisu zagovaranja naglašava se element solidarnosti s onima kojima je potrebna pomoć u vidu slušanja, osposobljavanja i zastupanja: »također je od vitalnog značenja da se pokuša sve kako bi se siromašne u potrazi za pravdom zastupalo kao aktivne suradnike, a ne samo kao pasivne primatelje.«⁴⁴

Od 1989. naovamo u Caritasu se može zapaziti pojava određenih zanimljivih obrazaca:

- provedena je opsežna Caritasova **analiza**, u kojoj je predviđeno opadanje razine solidarnosti uz agresivno širenje neoliberalnog ekonomskog sustava
- s druge strane, Caritas kao protutežu promiče **globalizaciju solidarnosti** s naj snažnijim naglaskom na traženju pravde
- za borbu protiv struktura grijeha, **motivacija** se pronalazi u Svetom pismu, predaji i socijalnom nauku. Provedba socijalnog nauka u konkretnom, stvarnom životu zauzima istaknuto mjesto
- u borbi za solidarnost koriste se i provode nove **tehnike** i načini kako biti relevantan: primjerice, putem zagovaranja. Pritom se služi suvremenim otkrićima te proaktivnim, umjesto reaktivnim, pristupom
- promovira se Caritas kao **mreža**, pri čemu postoji suglasnost oko usredotočavanja na zajednički prihvaćene teme koje pridonose pravdi
- koriste se nove tehnike **organizacije/menadžmenta**, poput strateškog planiranja, u kojima se za suočavanje s novim izazovima predlaže razvijanje sposobnosti (umjetnost menadžmenta) organizacija-članica
- kako bi se održao korak s brzim tempom promjena, za širenje velikih količina informacija i znanja promiču se i koriste **moderne tehnologije**.

Među glavne predmete zagovaranja kojima se bavi Caritas Internationalis spadaju mir i pomirenje, otpuštanje dugova i predstavljanje u Ujedinjenim narodima i na sastancima kao što je posljednji susret Svjetske trgovinske organizacije, održan u meksičkom gradu Cancunu u rujnu 2003. Europski Caritas bavi se lobiranjem u Europskom parlamentu, posebno glede društvenog isključivanja u proširenoj Europskoj uniji, migracijskih pitanja, trgovine ljudima i siromaštva.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid., str. 30.

Kao organizacija-članica Caritas Internationalis i Caritas Europa, i Hrvatski je Caritas osmislio svoj strateški plan. Unutar njegove misijske izjave stoji: »Hrvatski Caritas traži vodeću ulogu u socijalno-pastoralnoj misiji Crkve u širenju solidarnosti i socijalne pravde«⁴⁵ i naglašava se da će to provoditi »djelujući kao glas ili zagovornik u ime siromašnih, te osposobljavajući ih da govore u svoje ime.«⁴⁶

VI. Hrvatski Caritas – Promicanje solidarnosti na nacionalnoj razini

Sagledavanjem rada Hrvatskog Caritas tijekom posljednjih pet godina vidi se da se on nalazi pod odlučnim utjecajem novih vjetrova promjena unutar Caritasove mreže. Kratkim pogledom na ciljeve i sadržaj nekih njegovih projekata postaje bjelodano da Hrvatski Caritas postaje, da se poslužimo Metzovim riječima, »škola gledanja«. U Crkvi i civilnom društvu Hrvatski Caritas promiče duh siromaštva, svraćajući pozornost na siromašne, potrebite i napuštene. Tischner je to izrazio ovako: »Ono što je bilo skriveno, postalo je očito i razbuđuje savjesti.«

Razvoj župnog Caritas

Solidarnost se oblikuje unutar jedne zajednice, dok različite zajednice moraju ostati međusobno povezane ili umrežene. U Hrvatskom Caritasu u tijeku je program razvoja mreže župnih Caritas, a vizija je da svaka župa dobije vlastiti župni Caritas. U Caritasu svake biskupije uspostavljena je mreža animatora, a njih se obučava u različitim područjima poput katoličkog socijalnog nauka, konkretnih aktivnosti župnog Caritas, pospješivanja grupnog rada. Sve se to čini s ciljem uspostave župnih Caritas i zadržavanja njihova bliskog međusobnog kontakta unutar pojedinih biskupija. Ovaj razvoj Caritasove mreže na najnižim razinama predstavlja jezgru svih nacionalnih kampanja i drugih pitanja i projekata vezanih uz solidarnost. Caritas osjeća i osluškuje puls naroda i uključuje ga u pomaganje i djelovanje u korist drugih na lokalnoj i nacionalnoj razini.

Od Cropaxa do Programa izgradnje mira

Projekt Cropax, za oprost i pomirenje nastao je kao izravna posljedica teme Opće skupštine Caritas Internationalis održane 1999. godine. Projekt je okupio sve relevantne hrvatske vjerske i građanske udruge koje se bave pitanjima izgradnje mira kao i Caritasove predstavnike sa svih pet kontinenata

⁴⁵ Strateški plan Hrvatskog Caritas, interni dokument, 2002.

⁴⁶ Ibid.

kako bi svi mogli iznijeti svoju perspektivu. Naziv Cropax akronim je za latinski izraz *Croatia patiens pacificat* ili *Hrvatska na patnji gradi mir*. Glavni ciljevi projekta bili su:

- proizvesti ozbiljnu raspravu o tim, za hrvatsko društvo vrlo aktualnim temama
- naglasiti vrijednosti koje mogu pomoći u liječenju mnogobrojnih rana i trauma nanesenih u ratu, ali i u mirnodobnoj svakodnevnici
- pridonijeti izgradnji demokratskih procesa i etničke i vjerske tolerancije
- pridonijeti izgradnji kulture mira i svestranu duhovnom napretku društva
- pridonijeti stvaranju mogućeg projekta za pomirenje na temelju vlastitih iskustava u društvenim promjenama i ratu – u takvom projektu ne bismo samo učili, već i pomagali drugima i budućim naraštajima da uče iz naših iskustava.

Projekt je između ostaloga rezultirao pokretanjem javne rasprave putem okruglih stolova, međunarodnih konferencija i Cropaxova zbornika, gdje su se našli istraživanje, ankete i akademski radovi vodećih stručnjaka iz Hrvatske i inozemstva. Projekt je u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj postao najistaknutiji primjer njezina pristajanja uz pomirenje i oprost, propagiranja tih dviju vrijednosti te prihvaćanja i prepoznavanja patnje mnogih ljudi i skupina u društvu. Njime se izgradila solidarnost među različitim progresivnim katoličkim grupama u Hrvatskoj (Hrvatski Caritas, Franjevački institut za kulturu mira, Pax Christi), kao i prema drugim kršćanskim denominacijama i građanskim skupinama aktivnima na području pomirenja i izgradnje mira. Jednako tako, uspostavljeni su kontakti s lokalnim vjerskim skupinama etničkih Srba, baš kao i sa samom Srpskom pravoslavnom crkvom u Srbiji.

Projekt je prerastao u trajni program unutar Hrvatskog Caritasa nazvan Program izgradnje mira, a njegov je naglasak na edukaciji i aktivnostima podizanja opće svijesti poput »Tjedna mira«, tijekom kojega se među ljudima promiču vrijednosti mira, pravde i solidarnosti.

Kampanja za djecu zaraženu HIV-om

Osobe oboljele od AIDS-a u svim društvima spadaju u najomaložavanije i najdiskriminiranije pojedince. To se još više odnosi na diskriminaciju djece zaražene HIV-om. Na početku školske godine 2002. maloj djevojčici Eli nisu dopustili da pohađa prvi razred jer je bila HIV-pozitivna. Nakon nekoliko tjedana Vladinih intervencija situacija se nije poboljšavala, a cijeli se slučaj vodio neprimjereno, tako da je štetio sedmogodišnjakinji Eli. Javna se rasprava vrtjela oko vladine Stručne komisije i roditelja druge školske djece koji nisu željeli Elu u školi.

Hrvatski Caritas je odlučio uključiti se u rješavanje problema i u potpunosti podržati Elu, usmjeriti pažnju na pravi problem, a to je činjenica da zbog neznanja i straha od bolesti djevojčica trpi diskriminaciju te da je isključena iz društva. Bila je stavljena u izolaciju koju nije sama izabrala, a postojeće snage nisu reagirale ili su reagirale obrambeno umjesto da promiču načela pravde i solidarnosti. Hrvatski Caritas se odlučio za siromašne i htio je to iznijeti u javnost. Ciljevi kampanje podizanja opće svijesti bili su:

- u društvu stvoriti određeni stupanj svijesti o problemu HIV-pozitivnih osoba
- pospješiti edukaciju društva o prevenciji AIDS-a
- povećati kvalitetu življenja HIV-pozitivne djece
- što je prije moguće vratiti Elu u školu
- zagovarati promjenu zakonodavstva kako se ne bi dopustilo ponavljanje Elinog slučaja.

U velikoj kampanji podizanja opće svijesti korištenjem svih sredstava moderne komunikacije (oglašavanje putem TV-a, tiska, radija i jumbo plakata), kao i stalnog pritiska na državnu vlast ostvareno je sljedeće:

- četiri tjedna nakon početka Caritasove kampanje mala Ela vratila se u školu, a osnovana je javna fondacija, poduprta od strane Caritasa, u korist sve HIV-pozitivne djece;
- edukativni materijali koje je Caritas tiskao u suradnji s Hrvatskom udrugom oboljelih od HIV-a podijeljeni su po svim školama i javnim zdravstvenim ustanovama i bolnicama;
- u anketi na nacionalnoj razini utvrđeno je da je više od 80 posto stanovništva vidjelo Caritasovu kampanju, 76 posto ju je podržavalo, a tijekom šest tjedana 11 posto ispitanika svoj je negativni stav prema HIV-u promijenilo u pozitivan.

Hrvatski Caritas je na nacionalnoj sceni urezao svoju poziciju branitelja i promicatelja ljudskih prava. Ušao je u javni, otvoreni sukob s državnim vlastima jer one nisu željele da njihovo djelovanje procjenjuje i ispituje tijelo koje promiče pravdu. Budući da se kampanja vodila oko u Hrvatskoj još uvijek kontroverznog pitanja, neki elementi crkvene hijerarhije bili su zbunjeni zašto se Hrvatski Caritas upuštao u taj problem. To su još pogoršali loše obaviješteni »eksperti« koji su po biskupijama unutar crkvenih struktura širili neistine. Caritas je, svejedno, u tom osjetljivom pitanju uspio pobuditi javnu solidarnost s malom diskriminiranom djevojčicom i uključiti Crkvu u problematiku koja se uobičajeno ne doživljava kao crkveni teren.

Zagovaračka kampanja o radu nedjeljom

Najistaknutije pokazivanje solidarnosti u Hrvatskoj još od kraja rata bila je zagovaračka kampanja o radu nedjeljom. Po prvi put Katolička crkva u Hrvatskoj je preko Hrvatskoga Caritasa iskazala ne samo verbalnu težnju za promjenama i solidarnosti s oštećenim segmentom društva, nego je i aktivno planirala, stvarala suradničke odnose, provodila akciju i polučila rezultate u proaktivnoj i teškom mukom vođenoj javnoj kampanji na nacionalnoj razini.

Problem je bio vrlo jednostavan. Rad nedjeljom u trgovinama je tijekom ranih devedesetih godina malo-pomalo ušao u hrvatsko društvo. Iako je na papiru i zakonima ponešto i bilo regulirano, radnici su se suočavali s masovnom diskriminacijom u obliku neplaćenosti, nedobivanja zamjenskih slobodnih dana ili, naprosto, iskorištavanjem uz male ili nikakve posljedice za poslodavce. Sindikati su se borili za zatvaranje trgovina nedjeljom, a uz iskorištavanje radnika navodili i odsutnost praktične potrebe da trgovine budu nedjeljom otvorene zbog niske kupovne moći potrošača i malenog ili nikakvog profita za poslodavce (primjerice u Njemačkoj, čiji je standard pet puta viši nego u Hrvatskoj, trgovine su nedjeljom zatvorene).

Uza sve to bilo je očito da sindikati nisu imali kritičnu masu, dostatnu snagu ili utjecaj na javno mnijenje i političare. Hrvatski Caritas je zajedno s Franjevačkim institutom za kulturu mira odlučio latiti se tog problema i iskoristiti uspavani potencijal Katoličke crkve za utjecanje na društvena pitanja.

Problematika je izložena na sljedeći način. Između 40 i 60 tisuća radnika u trgovinama bilo je prisiljeno raditi nedjeljom. Mnogi su bili prisiljavani raditi u nehumanim uvjetima, bez nadoknade i slobodnih dana, a sve zbog straha od otkaza. Država i njezini organi (poput Državnog inspektorata) nisu bili djelotvorni u zaštiti radničkih prava. Više od 75 posto radnika bile su žene, što je značilo povredu prava obitelji da bude zajedno. Postojali su očigledni napadi na radnička, ljudska i obiteljska prava. Hrvatskom potrošaču je predloženo da pokaže solidarnost s radnicima budući da se lagodnost kupovine nedjeljom za pojedinačne potrošače ne smije dopustiti nauštrb izrabljivanih radnika. Također je ustvrđeno da kupovina nedjeljom nije u tradiciji hrvatskog društva, jer ono više od konzumerizma, kakav nude veliki strani trgovački lanci, njeguje obiteljske odnose. Podastra je i činjenica da su trgovine nedjeljom zatvorene u više od 80 posto zemalja Zapadne Europe. Prema tome, radi se o civilizacijskom dostignuću, pa hrvatski radnici i potrošači ne bi smjeli podleći hirovima i prohtjevima razuzdanog stranog kapitala, koji teži minimumu zakonskih odredaba vezanih uz prava zaposlenika – i maksimumu povrata uloženog kapitala.

Glavni ciljevi kampanje bili su:

- povećati senzibilitet najšire javnosti glede lošeg stanja zaposlenika u trgovinama, neučinkovitosti državnih organa i zakonodavstva te snage stranog kapitala;

- u Saboru popraviti zakon kako bi se putem drastičnog smanjenja broja u nedjelju otvorenih trgovina i radnika na radnim mjestima ostvarila legislativna promjena;
- poticati i promicati građanske inicijative solidarnosti kako bi se promjene mogle dogoditi.

Nakon kovanja savezništava s različitim grupacijama (sindikatom, Udrugom poslodavaca, vladinim tijelima), uključivanja javnosti (peticije, odnosi s medijima, anketiranja – 75 posto javnosti podržalo je zatvaranje trgovina nedjeljom) i izlaganja slučaja svim članovima Sabora, relevantnim članovima Vlade (Ministarstvu trgovine, Ministarstvu turizma i Ministarstvu rada i socijalne skrbi, kao i Premijeru) u drugoj polovici listopada 2003. u Saboru su izglasani amandmani na Zakon o trgovinama, a novi je Zakon na snagu stupio 1. siječnja 2004.

Za vrijeme planiranja kampanje Hrvatski Caritas je promotrio svoj strateški plan (utemeljen na Strateškom planu Caritas Internationalis) kako bi se ustanovilo je li kampanja u podudarnosti sa zadanim ciljevima.

Vizija Hrvatskoga Caritasa kaže sljedeće: »gdje svi ljudi, posebno najsiromašniji, marginalizirani i ugnjetavani, nalaze nadu i gdje dobivaju snagu da u punini ostvare svoju čovječnost«. Zaposlenici u trgovinama prisiljeni raditi nedjeljom svakako su bili marginalizirani u svojim pravima, a društvo ih je zaboravilo u žudnji da postane potrošačko. Pomoću Caritasove kampanje ti su se radnici mogli opet nadati i dobiti snagu da povrate svoju čovječnost.

U misijskoj izjavi kaže se da će Hrvatski Caritas raditi: »djelujući kao glas ili zagovornik u ime siromašnih, te osposobljavajući ih da govore u svoje ime.«⁴⁷ Hrvatski Caritas je iz solidarnosti sa zaposlenicima koji su osiromašili zbog činjenice da sami nisu mogli promijeniti svoju situaciju podigao glas i zastupao ih. To je stvorilo snažan osjećaj solidarnosti iz kojeg su izrabljivani radnici i njihovi sugrađani putem kampanje Hrvatskoga Caritasa podigli svoj glas, podržali kampanju i usprkos jakom suparniku, u ovom slučaju velikim trgovačkim lancima u stranom vlasništvu, svrstali se protiv u Hrvatskoj sveprožimajućeg ozračja indiferentnosti i pasivnosti.

U Caritasovoj izjavi o vlastitu identitetu stoji: »svijet će prepoznati Caritas po njegovoj predanosti pravdi i solidarnosti.« Na koncu je Caritasu pošlo za rukom da se regulira rad trgovina nedjeljom. Zakoni su promijenjeni, većina trgovina nedjeljom ne radi, a najviše pet tisuća ljudi radi u tzv. dežurnim trgovinama. Caritas nije popuštao pred napadima male, ali vrlo grlate »liberalne« grupe uglavnom locirane u medijima, koja je radi vlastita užitka, a bez obzira na prava radnika, htjela

⁴⁷ Ibid.

da trgovine budu otvorene nedjeljom. Pravda je postignuta putem iskazivanja solidarnosti na nacionalnoj razini, i to kroz ustanovu Katoličke crkve koja je vjerovala u mogućnost promjene i postupala prema tome na vrlo konkretan način.

VII. Zaključak

Pobjeda u kampanji o radu nedjeljom za Caritas i Katoličku crkvu općenito je od iznimne važnosti jer ona označava »izlazak« tihog diva, koji je nakon više desetljeća progonstva u sakristiji odlučio ne samo podići svoj glas iz solidarnosti s onima koji pate, već i konkretno djelovati da bi se promijenile strukture podupirateljice nepravde. Za razliku od vremenskog shvaćanja u modernizmu, žrtve (žrtve rata, Ela, zaposlenici u trgovinama) nisu posljedica neke pogreške, mehaničkog propusta u sustavu – one su sustavni dio povijesti. Kao što Metz kaže, to je razlog zašto žrtve treba uzeti u obzir i zašto moraju doći na čelo povijesti kako bi je prekinuli i demaskirali. Solidarnost znači potvrdu i podršku subjekta u svim povijesnim okolnostima, a posebno pod prijetnjom trpljenja i uništenja tog subjekta.

Solidarnost je škola gledanja. To se očitovalo u slučaju promatranja situacije (gdje je Katolička crkva odigrala glavnu ulogu) najprije u onom određenom segmentu populacije koji je patio, a zatim i u čitavom poljskom puku pod vladavinom komunizma. Gledanje patnje ljudi koji su prošli kroz rat i njezino iznošenje u javnost da se ne dopusti zaborav bili su izrazi solidarnosti u projektu Cropax. Vidjeti i zagovarati u korist male Ele usprkos pristranosti i neznanju te vidjeti i boriti se za dostojanstvo i prava tisuća zaposlenika u trgovinama značilo je poduzeti konkretne čine solidarnosti. Kroz razvoj župnih Caritasa i vjernici su izazvani da postanu aktivni, odgovorni članovi koji se osobno odazivaju svojem kršćanskom pozivu.

Katolička crkva u Hrvatskoj preko Caritasa i njegovih nedavnih kampanja i projekata polako se otvara mogućnosti da svojom solidarnom praksom postane socijalno kritički-proročka crkva. Međutim, i dalje je pitanje hoće li institucionalna Crkva u Hrvatskoj u cjelini iskreno prihvatiti takav put. Hoće li njezina glavna strategija biti zagovarati i iz solidarnosti djelovati zajedno s onima koji trpe i tako to nezadovoljstvo preusmjeravati u strukturne promjene i pravdu, ili će podleći sigurnosti održavanja prikladnog statusa quo i stupanja dobro utabanom stazom puke verbalne podrške vidljive kroz prozore zaklona.

Summary

SOLIDARITY FROM THE PERSPECTIVE OF CARITAS

When referring to the correct implementation of solidarity within Croatian society today from a Christian perspective Caritas as a term and as an organisation is paramount. This paper will henceforth try to ascertain how and in what ways Caritas as an organisation of the Catholic Church in Croatia is promoting and living solidarity. It will firstly delve into the theological aspects of solidarity as seen through the political theology of J.B Metz. Within this paper it is seen from a Caritas perspective that the church must undergo conversion and transformation to be faithful to a mystical – political praxis of Christian solidarity. Caritas is at the forefront of modern day missionary work of the Catholic church. It goes out to the stranger, the person in need, the suffering, abandoned and poor. Caritas fulfils the role of implementer of what the institutional church is propagating.

In looking at the work of Caritas Croatia in the last five years it has been decisively influenced by the new winds of change within the Caritas network. In a brief look at the aims and content of some of its projects, programmes and campaigns it becomes apparent that Caritas Croatia is becoming, to use the words of Metz, a »school of seeing«. It is promoting a spirit of poverty within the church and civil society, turning attention to the poor, destitute and abandoned. What was hidden becomes manifest, it awakens consciences.

The Catholic Church in Croatia is through Caritas and its recent campaigns and projects slowly opening up to the possibility of heading in the direction of becoming a socially critical-prophetic church through solidary praxis. The question beckons though, will the whole institutional Church in Croatia embrace wholeheartedly such a path. Will its main strategy be to advocate and work in solidarity with those who are suffering and hence channel this discontentment into structural change and justice or will it succumb to the security of maintaining a manageable status quo and going down the well trodden path of mere verbal support as viewed through windows of a shelter.

Key words: solidarity, Croatian society, Caritas Croatia, Metz, praxis, projects, poverty.